

INTERVJU SA ELIZABET GOVING

Priština | Datum: 19. novembar 2017. i 23. februar 2018.

Trajanje: 85 minuta

Prisutni:

1. Elizabet Goving (Sagovornik)
2. Eremira Krasnići (Vodila intervju)
3. Donjeta Beriša (Kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi deo

Elizabet Goving: Dakle, zovem se Elizabet Goving. Rođena sam u Britaniji, u gradu Eli, koji se nalazi u Kembridžširu u istočnom delu Engleske. Tamo smo bili zbog posla mog oca. Bio je, radio je u Vojnom vazduhoplovstvu. Tako da smo se celo moje detinjstvo selili od mesta do mesta. Dakle, nismo ostajali dugo ni u jednom... I zapravo, njegov otac je takođe bio u Vojnom vazduhoplovstvu. I otac moje majke je takođe kratko bio u Vojnom vazduhoplovstvu. Tako da mi je bilo veoma teško kada me ljudi na Kosovu pitau odakle sam, zato što zapravo nisam niotkuda. Nemam čak ni, preko mog oca ili mog dede, mesto koje je, znate, stvarno naše.

Mislim, ja sam srećna zbog toga, ali to otežava razgovor. Živeli smo u Eliju... Mislim da sam imala jednu godinu kada smo se odselili odatle i onda se opet vraćali u Kembridžšir nekoliko puta tokom mog detinjstva. Ali ja se ne osećam kao da sam iz Kembridžšira, ali desilo se da sam tamo rođena.

Eremira Krasnići: Kako se sećate Vašeg detinjstva, kao u pokretu, u stalnom pokretu?

Elizabet Goving: Da, nisam imala osećaj da je u stalnom pokretu. Bilo je kao... Mislim da je moja majka jako dobra, jako prilagodljiva i dobra u stvaranju doma i stvaranju osećaja sigurnosti, znate, i stoga se takav način života nije činio komplikovanim. I zapravo, ja mislim da to pomaže mom čudnom životu sada. Zato što sada živim na tri mesta. Imam tri doma. I ja... u prosečnim mesecima provodim možda dva vikenda, tri vikenda na Kosovu, tako da sam ovde možda devet dana u mesecu. I onda sam ostatak vremena u Albaniji, osim što sam jedne nedelje u Engleskoj. To je moj prosečni mesec, podeljen na tri dela.

Mislim da je ideja da budem u pokretu, ili da stvaram dom gde god da se nalazim, možda nastala iz toga što sam se puno selila kao dete. I bila sam... Bilo nas je dve, ja i moja sestra, ali ja sam bila prvo dete. I imala sam pet godina kada se moja sestra rodila. Tako da sam zapravo bila jedinica većinu svog detinjstva.

I onda, kada mi je bilo devet godina, poslali su me u internat, zato što je moj otac bio u Vojnom vazduhoplovstvu i stalno se selio. Za decu čiji su roditelji bili u vojsci, bilo je normalno da idu u internat. To je bilo okej, ja nisam volela da idem u internat, ali mislim... To mi je dalo puno mogućnosti, znate, bila je jako dobra škola. I pružila mi je puno akademskih ali i društvenih mogućnosti, pošto je Vojska plaćala deo mog školovanja. A ja sam takođe dobila i školsku stipendiju.

Moja porodica je bila jedna od najsiromašnijih u školi. Mislim, nismo mi bili siromašni, ali u poređenju sa drugima, bila su tu mnogo bogatija deca, devojčice, kao neka elita. To je bila škola samo za devojčice. I mislim da mi je to dalo... Na početku mi je bilo teško zato što su one imale predivnu odeću, a te stvari su bile jako bitne. To je bila Britanija Margaret Tačer iz 1980-ih i ideja da imaš prave marke na odeći bila je jako bitna.

To je bio veliki šok za mene, zato što moja porodica nije bila takva, ali mislim da sam iz toga puno naučila. Jednostavno, naučila sam da me nije briga. Mislim da mi je to dalo samouverenost nakon što sam se navikla da tako razmišljam. Postala sam samouverena, u smislu da nisam želela da budem kao bogati ili privilegovani ljudi i da ne osećam... da se osećam sigurno dok govorim: „Ovo nije moj svet i... ali ja neću da se takmičim sa tobom, ja ne moram da imam prave marke na svojoj odeći. Postoje druge, bitnije stvari”.

Tako da sam zahvalna što sam imala takvo iskustvo, zato što mislim da bih drugačije provela svoj život misleći da postoje bogati ljudi ili elita, ljudi koji... ili da postoji svet čiji deo ja ne mogu da budem. Sada sam videla taj svet i sada se osećam sigurno dok ga ignorišem (smeje se).

Eremira Krasnići: Gde je to bilo?

Elizabet Goving: Škola je bila u Maldenu. To je u centru Engleske. To je veoma lep, mali grad, ali i veoma čudan. U 19. veku bio je poznat po vodi. Voda je navodno bila jako dobra za zdravlje. Dakle, bio je kao banja. Ljudi bi dolazili u banju i uzimali vodu radi zdravlja.

Bilo je puno velikih, viktorijanskih kuća, koje su bile sagrađene tamo. I sada su prevelike za jednu normalnu porodicu. Tako da je većina njih pretvorena u zapuštene staračke domove ili internate. Kada sam imala tri godine, postojalo je pet internata i samo jedna državna škola. I od tih pet internata, četiri su bila za devojčice i jedan za dečake. To je jako čudan način odrastanja (smeje se). Nije uobičajen, tačnije, demografija nije uobičajena. Bilo je dosta starih ljudi, puno bogatih i više devojčica, četiri puta više dečaka. Tako da sam imala jako čudan (smeje se) pubertet...

Eremira Krasnići: Kako se odvijala međugeneracijska komunikacija?

Elizabet Goving: Da. Nije bilo prave međugeneracijske povezanosti. Volela bih da je bilo, ali druge škole, možda su sada drugačije, bile su veoma zatvorene. Nisu zaista ohrabrivale povezivanje sa drugim školama ili sa lokalnim stanovništvom ili... Možda su bili zabrinuti za sigurnost ljudi. Ali mislim da smo tako propuštali neke prilike za... na primer, odlazak u domove za stare.

Sećam se da smo imali neke volonterske programe gde bismo išli... gde bismo kuvali ručak i onda pozivali neke starije ljude na ručak. Sećam se da sam to radila nekoliko puta. I onda kada sam bila u šestom razredu, dakle na sredini osnovnog obrazovanja, ja... Organizovan je volonterski događaj i ja sam provela neko vreme u sigurnoj kući za žene koje su preživele porodično nasilje. I to je bilo, mislim, osetila sam povezanost sa pravim životom i pravom zajednicom. Tako da mi je drago što je naša škola to omogućila. Mislim da su takve mogućnosti na Kosovu još uvek retke, za ljude, za studente, koje treba ohrabrivati da se povezuju sa zajednicom na takav način.

Mislim da kada sam došla u te godine, kada sam postala starija, poslednje dve godine u školi, imala sam više mogućnosti da budem osoba kakva sam želela da budem. Osnovala sam grupu Amnesty International u školi i bila sam predstavica za volontiranje i... Tada sam počela da se bavim nekim stvarima kojima se bavim i danas. Tako da...

Eremira Krasnići: Kakvo je bilo to obrazovanje? Da li je bilo više usmereno ka društvenim naukama ili...?

Elizabet Goving: To je bila akademska škola, tako da je bila prilično teška, pretpostavljam, i poprilično stroga što se tiče akademskog učenja. Ali postojalo je puno prilika za glumu... Znae, ja sam glumila u predstavama, bavila se javnim govorom, nešto što danas puno radim. Drago mi je da sam imala taj trening iz javnog govora. Čak i stvari kao što je mačevanje, mačevanje {objašnjava

rukama}, znate, ne znam kako to da kažem na albanskom. To, znate, mnoge škole ne nude, ali ja sam naučila mačevanje. U jednom polugodištu učila sam da igram golf. Tako da, to su bile velike mogućnosti koje ne bih imala u normalnoj državnoj školi. Valjda to dobiješ kad ideš u privilegovanu školu. Imala sam puno mogućnosti.

Eremira Krasnići: Kakav je bio Vaš odnos sa porodicom u tom periodu? Kako ste komunicirali sa njima?

Elizabet Goving: Mislim da smo bili veoma bliski. Ljudi misle da je čudno, mislim, čak i ljudi u Engleskoj misle da je čudno, a na Kosovu sigurno, ta ideja da nisi sa svojom porodicom. I znam da je mojim roditeljima bilo jako teško. Oni nisu, oni nisu želeli da me pošalju tamo. Ali često smo pisali pisma, to je bilo pre pojave drugih sredstava komunikacije, i ja sam ih posećivala svake tri nedelje ili svakog meseca. Ili bi oni dolazili ili bih ja imala mogućnost da odem kući na jednu ili dve noći. Čudno mi je da sada pričam o tome, tada, naravno, kada bih odlazila kući, to je bilo posebno vreme. Zato što je to bilo slobodno i kvalitetno vreme, tako da se tada nisam raspravljala sa svojim roditeljima oko domaćih zadataka ili oko deljenja kupatila, što je deo normalnog porodičnog života. Jer kada bih bila kod kuće, bilo je to kao poslastica za sve. Tako da je to bilo srećno odrastanje.

Eremira Krasnići: Da li su se selili unutar Engleske ili i drugde po svetu?

Elizabet Goving: Da, čak i drugde u svetu... živeli su u Belgiji, mi smo živeli u Nemačkoj kada sam bila mala, pre nego što sam krenula u internat, ali Belgija i Alžir su bile dve strane zemlje tokom mog školovanja. I živeli su u Londonu jedno vreme. Tako da sam i ja imala prilike da istražim svet tokom praznika.

Eremira Krasnići: Šta se dalje dešavalo u Vašem životu, nakon internata?

Elizabet Goving: Prijavila sam se na Univerzitet u Oksfordu i primili su me, ali sam pre toga imala pauzu od jedne godine tokom koje sam puno putovala – bila sam u Indiji, Egiptu i severnoj Africi. Puno sam volontirala, radila sa beskućnicima i takođe sam radila puno poslova. Radila sam kao sekretarica, kao čistačica, radila sam u restoranu kako bih uštedela novac za putovanja. Bila je to dobra godina pauze, gde sam, znate, isprobavala i postajala odrasla osoba.

Eremira Krasnići: Da li možete da nam opišete jedno od mesta gde ste se osećali kao kod kuće ili na koje ste navikli...

Elizabet Goving: Da, to je dobro pitanje...

Eremira Krasnići: Zato što je teško kada idete od jednog do drugog kampusa.

Elizabet Goving: Da, pretpostavljam, volontiranje, kao što je rad sa beskućnicima u toj humanitarnoj organizaciji. Idete i dajete hranu ljudima koji spavaju na ulici i pričate sa njima o... Često su preživljavali tako što su tražili po otpadu i birali... tražili su hranu po kontejnerima. To se dešava u Londonu. Živela sam u Londonu možda četiri godine i mislila sam da znam grad. Ali ovo je bila druga strana grada i naterala me je da shvatim realnost; grad uvek ima te skrivene ljude koji... možda imaju problem sa drogom ili mentalne probleme ili razloge zbog kojih nisu sa svojim porodicama ili u domu, i koliko su zapravo ranjivi. Tako da pretpostavljam da možete da napravite paralelu između toga i onoga što radim na Kosovu.

Eremira Krasnići: Kakva je bila Engleska u to vreme, spomenuli ste da je Tačerova bila na vlasti...

Elizabet Goving: Da, ona je zapravo izgubila mandat te godine tako da, hm, kakva je bila Engleska? Pa, mislim da Engleska nije bila prijatno mesto u Britaniji Margaret Tačer. I odrastanje u privatnoj školi, u privatnom internatu verovatno nije... nisam bila otvorena za povezanost sa celom svojom zemljom.

Znate, na primer, za štrajk rudara koji je veliki događaj u istoriji Engleske i za engleski identitet danas. To se desilo dok sam još bila u školi i ja sam jedva primetila da se to desilo, znate, to se osetilo kao nešto daleko, nije doticalo moj privilegovan svet. Sada me je zbog toga stid zato što da sada dođe do štrajka rudara i načina na koji je podelio zemlju... onda bih želela da budem deo toga i želela bih... Da imam ćerku, želela bih da je ona uključena u to. Ali ja sam bila pod staklenim zvonom privatnog internata. Tako da mislim da verovatno nisam znala kakva je Britanija bila u to vreme i zato je godina pauze bila toliko važna za mene da shvatim neke stvari.

Eremira Krasnići : Da li ste posetili sva mesta koja ste pomenuli tokom samo jedne godine?

Elizabet Goving: Da, dosta sam putovala. Prvobitno sam imala plan da putujem autobusom sa jednom grupom ljudi od Engleske do Evrope i onda preko Irana... I da, severne Afrike i onda preko Irana sve do Indije.

Onda sam se predomisli i odlučila da putujem sama, a ne sa grupom ljudi. Tako sam organizovala više različitih putovanja. To je bilo dobro, jer je značilo da mogu malo da radim, malo da putujem, malo da radim, malo da putujem, i tako.

Eremira Krasnići: Da li bilo uobičajeno u to vreme da Britanci putuju u Indiju, tačnije, da li su te rute bile utvrđene kolonijalizmom?

Elizabet Goving: Da, bilo je puno ljudi, da. Tačno. To je bilo, to je mesto u kojem se govori engleski, puno ljudi govori engleski, to je mesto blisko britanskom identitetu zato što je, kao što ste rekli, bilo jedna od naših kolonija. Dakle, deo naše imperije. Tako da je bilo puno bekpekera kada sam ja bila tamo. Ali bilo je zaista divno iskustvo. I, naravno, ako odete na neko mesto na kratko, nemate prilike da ga zaista razumete i da mu dopustite da vam se uvuče pod kožu. Samo putovanje je za mene bilo uzbudljivo. Sećam se da, kada sam otišla u Indiju, trebalo je da putujem sa grupom ljudi, ali sam stigla dan ranije. I tako sam stigla tamo i imala dan samo za sebe u Delhiju; tada sam imala 17 godina (smeje se) i prilično je strašno misliti o... da li sam imala 17 godina? Da, 17.

I nisam znala šta da radim. Samo sam šetala okolo širom otvorenih očiju i gledala. Sela sam u jedan park i neki čovek mi je prišao i ponudio da mi očisti uši nekim metalnim alatom, nalik na lopaticu i dugi štap. I sećam se da sam mislila: „Znaš, imaću ovo iskustvo”. I sada kada razmislim o tome, ja sam dozvolila čoveku, kog nisam poznavala, da stavi metalni štap u moje uvo i da mi očisti uši na javnom mestu (smeje se). Ali, znate, to je bilo iskustvo koje se nije desilo u mom privatnom internatu usred Engleske. Da, bilo je uzbudljivo.

Eremira Krasnići: Šta je bilo sledeće, kako je ovo iskustvo vodilo ka sledećem?

Elizabet Goving: Dakle, tada sam išla na Oksford i studirala englesku književnost. Oksford je divno mesto, Univerzitet u Oksfordu je univerzitet sa toliko mogućnosti, tako da sam imala puno sreće i puno... mislim da sam koristila svaku priliku da radim puno stvari. Bila sam uključena u društvo za zaštitu životne sredine, bila sam volonterka u dobrotvornoj organizaciji koja je radila sa ljudima sa

sidom. Radila sam kao učiteljica, zapravo volontirala sam kao učiteljica za novopristigle imigrante u Engleskoj. Tako da sam se tamo dosta bavila volontiranjem, ali i glumom, režirala sam predstavu. Imala sam nekoliko predstava koje sam režirala i, znate, išla sam na puno predavanja i... Ne samo predavanja vezana za studije, već i za mnoge druge stvari. Da, upoznala sam ljude koji su bili drugačiji od mene, tako da je to mesto veoma, veoma bogato iskustvima.

Ali možda je najbitnije da je to mesto gde sam upoznala Roba, koji je moj partner. Zajedno smo dvadeset i pet godina. I upoznala sam ga tamo tokom prve godine studija, tako da smo zajedno od tada. To je verovatno najdraža stvar koju sam ponela odatle.

Eremira Krasnići: Da li ste osećali da ste opet pod staklenim zvonom, u smislu privilegija...Pitam...

Elizabet Goving: Ne mislim da je bilo tako, možda, možda je trebalo da se osećam kao pod staklenim zvonom s obzirom da je to privilegovano mesto. Ali, mislim da zato što sam bila aktivna i u kontaktu sa ljudima koji nisu samo sa univerziteta, stvari kao što je rad sa porodicom koja tek što je stigla iz Afrike, kao učiteljica, kućni tutor njihove dece. Ili rad sa ljudima koji imaju sidu, ili, znate, imala sam osećaj da se povezujem sa svetom koji nije samo svet privilegovanih.

Stoga mislim da je jedna od jačih strana Oksforda i drugih univerziteta u Britaniji to što naporno rade da stvore mogućnosti. Naravno, ljudi mogu da odu i žive u ovom elitnom svetu, i to neki ljudi i žele od Oksforda. Ali, ako spojite hiljade pametnih ljudi, onda ćete uvek imati one koji žele da urade nešto sa svojim idejama. I mislim da mi je to pružilo mogućnost da vidim kako ljudi mogu nešto da urade i šta se može postići. I to je uticalo na način na koji sam ja mislila o svetu.

Eremira Krasnići: I kako ste upoznali Roba na Oksfordu?

Elizabet Goving: Na žurci. Tada je puno glumio, bio je u predstavi. I bila je žurka, žurka našeg prijatelja, ali on je došao pred kraj žurke i on je, da... Počeli smo da pričamo, on me ispratio do kuće i poljubio me, veoma brzo, da. Mislim da bismo se jednom upoznali. Imali smo puno zajedničkih prijatelja, imali smo zajednička interesovanja, znate, nije bilo kao jedan od onih čudnih sastanaka, gde bismo se *për pak* [zamalo] mimoišli. Ne, mi, mi smo stvoreni jedno za drugo na više praktičnih kao i vrlo značajnih načina.

Eremira Krasnići: Koliko dugo ste ostali tamo ili...

Elizabet Goving: Na Oksfordu? Pa, trogodišnji program. Potom sam odlučila da postanem nastavnica. I onda sam morala da završim još jednu godinu dodatne obuke za nastavnike, i za to je trebalo da sakupim novac jer sam želela da to sama finansiram. Tako sam provela još jednu godinu u Oksfordu, ne na univerzitetu, već sam živela i radila u Oksfordu kako bih zaradila novac da postanem nastavnica. Radila sam u specijalnoj školi, u školi za decu sa posebnim potrebama, kao asistent. Ali sam takođe radila u baru i čistila, znate, radila sam puno poslova kako bih... Takođe sam radila za Oxford University Press, izdavačku kuću. Radila sam sve što sam mogla kako bih zaradila novac kojim bih platila sledeću godinu, život u Londonu i obuku za nastavnike.

Eremira Krasnići: I to je bila godina nakon univerziteta?

Elizabet Goving: Ta godina, da, tačno.

Eremira Krasnići: Da li ste počeli da predajete nakon toga ili ste...

Elizabet Goving: Da...

Eremira Krasnići: Sa nekim praktičnim...

Elizabet Goving: Pa, već sam radila u školi kao asistent. I onda sam otišla na koledž za nastavnike i tamo moraš da radiš puno praktičnih stvari. Onda sam odmah dobila posao u Londnu. I počela sam da intenzivno predajem u školi u Londonu sa puno poteškoća. To je bilo, sjajno je bilo što sam imala puno energije za to, znate, volela sam to. Bilo je iscrpljujuće, ali to je bilo ono što sam htela da radim u životu.

Eremira Krasnići: O kojim godinama pričamo?

Elizabet Goving: Dakle, '96. sam dobila diplomu. I onda sam, da, tačno je, '96. i da... I onda sam radila po raznim školama i... takođe sam imala i neke upravljačke zadatke u školama. Bila sam zamenica direktora škole, i onda, odlučila sam da ne predajem puno radno vreme, već da se bavim i politikama. Dakle, radila sam u prosveti, ali sam savetovala vladu radeći u profesionalnom udruženju nastavnika. I nastavila sam da predajem povremeno nakon toga, zato što sam htela da budem povezana sa decom u učionici. Tako da sam jednom nedeljno predavala.

I to sam radila. To sam radila deset godina i onda je jednog dana Rob rekao: „Da li shvataš da nas ništa ne može zaustaviti da radimo upravo ovo što trenutno radimo do kraja naših života?” I iako smo bili srećni, dakle nismo bili nesrećni sa našim poslovima i Londonom i jedno drugim... želeli smo promenu, znate. Odlučili smo da ne želimo da imamo dece. I tako su naši prijatelji počeli da dobijaju decu, a ja sam videla da ćemo mi uvek biti jedno te isto, jedno te isto, jedno te isto. Tako smo odlučili da odemo u inostranstvo gde smo želeli da volontiramo. Tako smo poslali naše CV-je mnogim humanitarnim organizacijama u Africi i Aziji. Mislili smo da možda volontiramo jednu godinu, ali istovremeno, Rob je radio za britansku vladu. Poslao je imejl ljudima koje je poznavao iz raznih ambasada, svuda gde je imao kontakte, gde je rekao: „Ako čujete za bilo koju NVO koja bi htela volontere, Elizabet i ja bismo želeli da volontiramo”.

I onda nas je ambasada na Kosovu kontaktirala i rekla: „Ne znamo za volonterske poslove, ali mislimo da novi kosovski premijer traži britanskog savetnika i mislimo da vi možete da radite taj posao”. Tako je Rob došao jednog dana i rekao: „Znaš, šta misliš o odlasku na Kosovo na šest meseci?” To je bilo pre jedanaest godina (smeje se). On je rekao da je na šest meseci.

I da budem iskrena, Kosovo je bilo previše blizu, nije bilo ono što smo... želeli smo da odemo dalje. Negde gde je bilo egzotično i potpuno drugačije, ali rekli smo okej, druge organizacije nisu odgovorile nanaše prijave, ovo je siguran način da odemo. Bilo je plaćeno, tako da nismo morali da se odričemo svega i bilo je na samo šest meseci, bar smo tako mislili (smeje se), tako da smo rekli: „Da, hajde da to uradimo”. I sve se desilo brzo, tako da deset dana nakon što su mu ponudili posao, naša kuća je bila spakovana i deset dana kasnije, bili smo ovde. Tako da nije bilo baš onako kao što smo planirali.

Eremira Krasnići: I kako je bilo? Kako, kakvi su Vaši prvi utisci? Kakvi su bili (smeje se)?

Elizabet Goving: Pa, mislim, zaista dobri, u suprotnom ne bih ostala. Nije bilo onako kako sam zamišljala. Mislim da su svi iznenađeni Kosovom, svi koji dolaze iz Britanije, zato što slike koje imaš o Kosovu, jedine informacije koje imaš su o ratu, o izbeglicama i možda o korupciji ili... Dakle dolaziš i očekuješ zemlju, koja je fizički uništena u ratu. Posebno 2006, kada smo mi došli, prošlo je

sedam godina. I mislila sam da ću videti zgrade sa rupama od metaka u njima. Valjda sam malo sumnjala u ljude, znate, očekivala sam da budu neiskreni ili nepoverljivi ili...

I sećam se, prvog dana u hotelu, neko se ponudio da nam pomogne i pomislila sam kako ne izgleda kao da se radi o nepouzdanjoj osobi. Ako je neko tako gostoljubiv i spreman da pomogne, pomislila sam : „Oh, možda ja moram da promenim svoja očekivanja od ove zemlje”. I svaka osoba koju sam ovde upoznala je to pomalo menjala, kao: „Imala si pogrešnu predstavu”. I rat nije bio toliko očigledan, znate. Nisu postojale kuće sa rupama od metaka u njima; naravno, to je još uvek deo ljudskih identiteta i iskustva, ali nije bio deo fizičkog izgleda grada, ne u 2006, ni sada, čak manje. Tako da je sve ovo bilo iznenađujuće, zemlja je bila drugačija.

Ali sećam se tog prvog dana, bili smo u hotelu i Rob je otišao do svog... da se upozna sa premijerom Agimom Čekuom. Ja sam ostala u hotelu i nisam znala šta da radim. I sećam se da sam gledala kroz hotelski prozor, to je bio hotel Baci, koji je sad zatvoren. Ali tamo je bio blok zgrada, prodavnice i zgrade prekoputa, i ja sam samo gledala stan prelo puta mene i razmišljala: „Ko živi tamo i kakav je njihov život, ko su ti ljudi?” Znate, htela sam da saznam njihovu stvarnost. Da, i drago mi je što su nas ljudi primili u svoje živote da to i shvatimo. Tog prvog petka, pošto smo stigli u ponedeljak, misim, tog petka pozvani smo na večeru sa kosovskim parom sa kojim je Rob radio. Mislim da smo sledeće nedelje bili pozvani u naš prvi kosovski dom. U prve tri nedelje otišli smo na prvo venčanje (smeje se), ljudi te brzo pozivaju, tako da...

Eremira Krasnići: Gde ste se uselili? Gde je bila vaša prva kuća ovde?

Elizabet Goving: U Prištini? Da, prvo venčanje je bilo u Podujevu, u selu Donje Ljupče. Podujevo je bilo prava kosovska seoska svadba, predivno, puno plesa i svi su bili u tradicionalnoj nošnji i to je bilo prilično...

Eremira Krasnići: Kako je to bilo? Da li možete da opišete?

Elizabet Goving: Da, pa bilo je sjajno. To je bila porodica koju sam zapravo upoznala u Londonu kada sam predavala u Londonu 1999. Porodica sa Kosova je došla u našu školu i ja bih pomagala... Imala sam neku decu, jedno od dece u mom razredu i mislila sam da im pomognem da se priviknu. Ostala sam u kontaktu sa tom porodicom kasnije, čak i nakon što su deca završila sa školom. I zato, kada su čuli da ja dolazim ovde, znate, bili su oduševljeni, i ja sam bila oduševljena da imam nekoga. Bili su ljubazni i povezali me sa njihovom tetkom, koja živi ovde, i sa kojom sam još uvek u kontaktu, Elmaze Pireva, koja je, bizarno, sada u Londonu (smeje se). Tako da smo se malo zamenili.

Njihov ujak se ženio i pozvali su me na venčanje, a ono što nisam shvatila kada sam stigla jeste da sam ja bila kao počasni gost. Da, bila sam, vozila sam se kolima sa mladoženjom i njegovom sestrom i kada smo, kada je bio *kanagjegj¹* pozvali su me da igram. To je bio moj prvi ples i (smeje se) morala sam da ustanem i podignem ruke {podiže ruke uvis} i da vrckam (smeje se), i to je bilo prilično zastrašujuće. Ali, naravno, bilo je veoma gostoprimaljivo.

Eremira Krasnići: U kom delu grada ste živeli?

Elizabet Goving: Tada smo živeli pored stare zgrade Ministarstva prosvete, koja je iza Ben-Afa. To je veoma prištinski način za orijentisanje (smeje se). Ne znam... Blizu je Ulpiane, prekoputa Ulpiane. Kako god, kuća je bila fina, sa malom baštom i imali smo sreće s njom. Kuću je platila

¹ *Noć hene, devojčako večer, ceremonija koja se održava dan pre venčanja u nevestinom domu, samo za žene.*

britanska vlada, i bila je lepša od one u Londonu i od one u kojoj živimo sada (smeje se). Ali bilo je, osećalo se kao srećno mesto za dom i bila je prazna kad smo se uselili, bez nameštaja. Ni mi nismo imali nameštaj, pa možda vrlo malo nameštaja.

Tako da je to zapravo bio odličan način da otkrijemo Kosovo, zato što sam morala da odem i naučim reč za *garnishte* [garnišne] (smeje se). Morala sam da pronađem stolara, *zdrukthtari*, to je bila jedna od mojih prvih reči i zapravo je veoma teška. On je napravio nekoliko stolova i police za nas, zaista smo pravili sve iz početka. I to je bio moj projekat pošto nisam imala posao, i tako sam naučila albanski. Mislim, imala sam časove, ali sam ovako vežbala albanski jer nije uobičajeno učiti *garnishte* [garnišne] and *zdrukthtar* [stolar](smeje se) na prvim časovima.

Eremira Krasnići: Da li ste učili ovde ili...

Elizabet Goving: Da, da. Pa, pošto smo imali samo tri nedelje pre dolaska ovde tako da... Rob je imao nekoliko časova u Engleskoj i naučio me je nekoliko reči. Ali sa tri nedelje na raspolaganju za spremanje, nismo imali vremena da se stvarno spremimo. Srećom, imali smo odličnog učitelja, Gazija Berlajolija, koji je radio individualno sa nama, i to je bilo jako uzbudljivo, kao i učenje o samom mestu.

Eremira Krasnići: Koliko dugo ste učili jezik?

Elizabet Goving: Pa, još uvek ga učim (smeje se). Sećam se, bila sam ovde već jednu godinu, radila sam nešto za Save the Children, duže vreme sam bila savetnik za Save the Children. Leto nakon što smo došli, držala sam trening za nastavnike za Save the Children i ponudili su mi prevodioca, kao što sam i ranije imala, i ja sam rekla: „Da, potreban mi je prevodilac pošto očigledno ne govorim tečno. Ali prevodilac uvek usporava stvari, znate. Moraš sve da ponoviš dva puta i ponekad prevodilac ne razume šta tačno želiš da kažeš. I ja mislim da sam na nivou na kom... mane koje postoje sa prevodiocem prevladavaju prednosti, dakle, ja to mogu, i naravno, grešiću, ali ćemo se nekako razumeti”. I to je bio veliki dan, da sam u stanju da odem i održim trening bez prevodioca. Tako da sam tog dana osetila da sam naučila da pričam albanski, ne tečno, naravno, ali dovoljno dobro. Ali stvarno, još uvek učim, imam svesku u kojoj zapisujem reči, nove reči svakog dana, znate, to je...

[U](#) *Noć hene, devojačko veče, ceremonija koja se održava dan pre venčanja u nevestinom domu, samo za žene.*

Drugi deo

Eremira Krasnići: Kako ste odlučili da ostanete ovde nakon šest meseci?

Elizabet Goving: Pa, dopalo nam se ovde, tako da smo rekli da bismo želeli da nastavimo da živimo ovde. Rob je mogao da produži svoj posao, i to je i učinio dva-tri puta. Radio je takođe i sa Hašimom Tačijem kada je Hašim Tači postao premijer. Zatim su mu ponudili drugi posao u Londonu, gde bi radio za britansku vladu, tako da se on preselio u London, mi smo se preselili u London zapravo, ali smo zadržali sobu i kuću ovde. Ne kuću koju smo ranije imali, već samo malu sobu zato što sam ja radila za Save the Children, tako da sam putovala tamo-amo možda svakih šest nedelja. Dolazila bih nazad na Kosovo.

Još uvek smo bili ovde, ali ne stalno, i Rob bi dolazio ponekad, i to je trajalo nekoliko godina. Onda se Rob prijavio za posao u ICO², dok je ICO još postojao ovde, i tako smo se ponovo preselili da živimo ovde. Nakon toga je dobio drugi posao u Albaniji, i zbog toga ja svoje vreme delim na tri dela. Još uvek imamo našu kuću koju iznajmljujemo ovde, u Pejtonu, i vraćamo se ovde da održavamo saradnju sa Ideas Partnership-om, našom nevladinom organizacijom, da vidimo svoje prijatelje i...

Eremira Krasnići: Dobro, stići ćemo do toga, ceo Vaš život, kroz... Možete li da nam opišete malo detaljnije?

Elizabet Goving: Život na Kosovu? Pa, da, da. Dakle....

Eremira Krasnići: Sigurno je bio kritičan period, mislim, sa tom promenom... promene nisu lake i u periodu od samo dve godine od 2004, malo pre (smeje se)...

Elizabet Goving: Da, upravo...

Eremira Krasnići: Poprilično delikatno.

Elizabet Goving: Pa, sećam se da su nam rekli da imamo spremnu torbu, u slučaju da dođe do iznenadne evakuacije, i da imamo patike u torbi kao i flašu vode i neki lek... i, znate, nešto novca.

Tokom prve godine, imala sam osećaj da živim u mestu gde stvari mogu da postanu zastrašujuće, zato što su se ljudi sećali 2004. i naravno sećali su se kako je bilo 1999. Ali, da, znate, zahvalna sam što nikada nismo morali da radimo nešto takvo. I onda sam, mi smo bili ovde kada je proglašena nezavisnost i to je bilo tako uzbudljivo; bilo je uzbudljivo za nas, a ne mogu ni da zamislim kako je tek bilo ljudima koji su ovde generacijama unazad. Ali to se osetilo kao uspeh i ključan trenutak. Naravno, to verovatno nije bilo tačno, jer je ozbiljan rad morao da krene nakon nezavisnosti. Ali mislim da smo mi, znate, sve je to bilo zanimljivo i bilo je, naročito za Roba i njegov posao, veoma bitno, dok na moj posao nije uticalo u tolikoj meri.

Bila sam uzbuđena što mogu da radim neke stvari, na primer, volontirala sam u Etnološkom muzeju, što je bilo jako uzbudljivo. Stekla sam neke jako dobre prijatelje tamo, i to je zaista predivna zgrada i mesto na kojem se uvek osećam srećno i koje mi daje osećaj da sam na pravom mestu. Takođe, način na koji sam naučila puno o istoriji i kulturi Kosova, i o rukotvorinama, i sličnim stvarima do kojih mi je stalo.

Eremira Krasnići: U kom svojstvu ste bili uključeni?

Elizabet Goving: Pa, ja... Ne, nisam znala da je to već urađeno. Otvorio se [muzej] skoro u isto vreme kada sam i ja stigla ovde. Tako da je bio tu tokom celog mog života na Kosovu i ja sam učila vodiča engleski, tako da sam tamo držala časove engleskog. Onda sam mu pomogla da se prijavi za neka novčana sredstva i dobili smo finansijsku pomoć od Britanske ambasade za nedelju umetnika i rezidenata, što je bio veoma lep događaj gde smo pozvali sve umetnike da dođu i svakog dana slikaju ili vajaju u muzeju. Onda smo njihove radove prodali na aukciji i na kraju nedelje smo sakupili više novca nego što nas je projekat koštao, tako da je bilo zaista sjajno... da,

² *International Civilian Office (Međunarodna civilna kancelarija), kancelarija Evropske unije na Kosovu bila je Specijalni predstavnik Evropske unije na Kosovu, koja je sprovodila Ahtisarijev plan nakon što je Kosovo proglasilo nezavisnost 2008. Kancelarija se zatvorila 2012.*

bila je divna inicijativa. Organizovali smo i fotografski projekat, i onda, naravno, zaposleni su se sve više uključivali, i onda smo pokazali da postoji stvarna...

Postoji puno ljudi koji vole taj muzej, i mislim da im je to dalo motivaciju da vide da vredi eksperimentisati i biti kreativan, i oni su napravili pravi uspeh od toga. Tako smo organizovali prvi sajam zanata, ljudi koji se bave zanatima su dolazili i pokazivali svoje veštine svakog dana tokom cele nedelje i na kraju sajma, i to se još uvek održava i sada je mnogo, mnogo veće i zaista su uradili bitnu stvar sa tim. Tako da, stvarno sam uživala radeći sve to.

Takođe sam organizovala da obučeni stranci, koji su ovde živeli, drže časove engleskog nakon škole. Imali smo pet škola po Prištini gde smo imali engleske klubove. Imali smo kratki program rada koji je bio veoma zabavan. Baš sam se sinoć našla sa jednim od mojih volontera koji je tamo volontirao, i on je još uvek u kontaktu sa porodicom jednog dečaka kome je predavao. On ih zove „moja kosovska porodica” i divno je razmišljati o tome, znate. To je bilo, pre koliko godina je to bilo? Pre devet godina, i on je još uvek u kontaktu sa njima. Tako da sam se time bavila, što nije bilo povezano sa nezavisnošću.

Eremira Krasnići: Da li ste imali društveni život? Prijatelje?

Elizabet Goving: Da, da, puno prijatelja. Rob i ja smo kumovi ili *kumbar* [kum] i *ndrikulla* [kuma], nereligiozni kumovi, našim dragim prijateljima, Alisi i Burimu, njihovo malo ćerki Adeni. To je bilo jako bitno za nas, zato što predstavlja neku vrstu formalne povezanosti, prošli smo kroz ceremoniju sečenja kose i znate već. Ta porodica, ja volim da razmišljam da je ona deo naše porodice ili da smo mi deo njihove porodice. I eto, imamo tako dobre prijatelje. I sada kroz posao koji radimo kroz The Ideas Partnership, ima puno porodica kojima smo pomogli i sa kojima smo povezani, tako da, imamo društveni...

Eremira Krasnići: Kako ste pokrenuli NVO?

Elizabet Goving: Pa, kao što sam rekla, počeli smo da radimo ovakve projekte, kao što je rad u Etnološkom muzeju ili ovi engleski klubovi, i to su sve bili, nismo imali nikakvu nevladinu organizaciju, nikakva sredstva. To je bilo samo volontiranje i drugi ljudi su volontirali. Ali nakon godina rada u tome, shvatili smo da ako želimo da se prijavljujemo za neke stvari, kao što je na primer rezidencija u muzeju, bilo je neophodno da imamo račun u banci i morali smo da budemo transparentni. Ljudi su počeli da nam daju novac jer im se svidelo to što smo radili. Tako bi nam neko dao, znate, 50 evra za rad naše dobrotvorne organizacije. Stavili bismo to u kovertu i napisali na njoj, ali to nije bilo dovoljno transparentno. Tako smo odlučili da se registrujemo kao nevladina organizacija.

Sastali smo se sa našim prijateljem Ardianom Arifajem. Nas troje, Rob, ja i Ardi smo registrovali The Ideas Partnership 2009. godine. Međutim, nismo imali velike planove za to. Niti smo imali neki poseban projekat na umu. Bilo je samo... imali smo organizaciju. I zato smo i izabrali ovo ime, The Ideas Partnership, da bismo bili neutralni, znate. Nije govorilo da radimo u oblasti životne sredine ili na kulturnog nasleđa ili obrazovanja... To su samo bile naše tri ideje, ali više kao da imamo kanal.

I onda smo uradili, naš prvi... Nije bio veliki projekat, mislim da je koštao oko 2000 evra ili tako nešto, bio je prilično mali projekat, radilo se o ekološkom letnjem kampu u Rugovi. Na tome smo radili sa još dve organizacije. Ali, indirektno, to je vodilo ka svemu ostalom, zato što je letnji kamp imao... bio je multietnički kamp, imali smo Albance, Bosance i Rome, Aškalije i Egipćane. Jedan od

mojih poslova bio je da dam... da radim sa decom tokom kampa na projektu koji su želeli da realizuju nakon kampa.

Zatim, nakon kampa, moj posao je bio da odem i posetim tu decu po Kosovu i pitam ih da naprave... neke vrlo male stvari, na primer, jedan od njih je pokušao da stavi korpe za otpatke u školskom dvorištu. Bila je tu grupa iz Kosova Polja, među kojima su bili Romi, Aškalijske i Egipćani, koji su želeli da posade malu baštu u njihovoj opštini.

Tako sam otišla i srela se sa njima u njihovim domovima ili zajednicama. I to je bio prvi put da sam otišla u romsku, aškalijsku ili egipatsku zajednicu na Kosovu i bila sam zaista šokirana. Iako sam bila ovde, do tad pet godina, i... četiri godine, i čula sam za uslove u kojima žive Romi, znala sam statističke podatke, ali zapravo nikada nisam bila u njihovoj zajednici i videla skupljače smeća i siromaštvo, i pogotovo kada znate Prištinu iz kafića i iz međunarodnog mehura od sapunice. Tako da me je to zaista nateralo da želim da radim sa tom grupom ljudi. Imali smo neke stvari koje su ostale od letnjeg kampa, kao što su vreće za spavanje i tanjiri... Ne znam, nasumične stvari. I pomislila sam, pa, mogla bih da ovo da dam nekim porodicama zato što sam videla da im je stvarno potrebno.

Tako sam pitala da li neko može da me odvede i pokaže mi najsiromašnije porodice među njima, i rekla sam da to želim sama da uradim zato što su te stvari donirane nama i želela sam da imam odgovornost za to gde će te stvari završiti. Desilo se da je u jednoj od porodica, kojoj sam odnela stvari, mali dečak, koji je tada imao tri godine, nedavno igrao u veoma skućenoj, malenoj kući. Uzeo je tiganj pun ključale vode sa ringle i puno se opekao. I kada sam otišla da im dam vreće za spavanje i tanjire i još neke stvari, oni su rekli: „Hvala vam puno, ali da li možete molim vas da pomognete našem sinu?” Ja sam odgovorila: „Ne mogu da mu pomognem, ne znam šta da uradim kako bih mu pomogla”.

Već je bio u bolnici, tako da to nije bilo nešto što se baš tad desilo. Ali, rekli su joj da mu je potrebna operacija, zato što je njegova koža dosta izgorela da nije mogao da hoda normalno, jer mu je izgoreo deo oko prepona. I ja sam rekla: „Izvinite, ali ja sam učiteljica, a ne doktor”. I otišla sam. I, nisam mogla daleko da odem zato što, znate, bio je tako... njegovo telo je bilo uništeno. Pozvala sam svoju prijateljicu, Meri, koja je imala... Britanku koja je dugo vremena bila lekarka ovde i rekla joj: „Šta mogu da uradim da pomognem? Ili šta treba da uradim? Kakav je sistem?” I ona je rekla: „Pa, ako je bio u bolnici, onda bi trebalo da imaju neke papire i tamo bi trebalo da piše ime doktora, i možda možeš da stupiš u kontakt sa njim”.

Vratila sam se nazad kod porodice i rekla: „Okej, pokažite mi *fletëlëshim* [otpusnu listu] ili šta god imate iz bolnice”. I oni, tamo je naravno bio pečat sa doktorovim brojem telefona. Pozvala sam ga i rekla: „Šta se može učiniti?” I, da skratimo priču, na kraju sam otišla sa majkom, Heteme, i sa malim dečakom. Ono što je bilo bitno jeste da je doktor rekao da se sada ništa ne može operisati jer je premali, on mora, koža mora da se održava i onda se može operisati. I tako, sve što je bilo potrebno je neka krema, koja bi se utrljavala na kožu svakog jutra i svake večeri. Krema košta devet evra, što nije puno, ali njihova porodica... otac je skupljao otpad, to nije bilo moguće. Tako da sam rekla, okej, ja mogu da kupim kremu. I rekla sam: „Pozovite me kada ponestane, doći ću i doneću još”.

I to je... ispalo je da je to najbitniji trenutak mog života na Kosovu. To je u suštini značilo da sam na svake dve nedelje dobijala poziv, išla i kupila kremu, i posećivala porodicu. Prvo sam samo dala kremu, a sledećeg puta su me pozvali unutra, a već sledećeg su mi ponudili čaj. A nakon toga, znate, i komšije su došle. I tako sam postala pravi deo zajednice, da.

Nisam otišla tamo sa idejom da napravim projekat ili da otvorim centar ili da radim bilo šta što sada radimo. Već zato što sam mogla da čujem stvari kao što su: „Ova deca treba da idu u školu, ovoj deci su potrebne cipele a ovo je... Ova deca nisu vakcinisana i hajde da uradimo nešto po tom pitanju”. I tako je zapravo naš rad započeo. Bilo je zaista prirodno i jedinstveno.

Eremira Krasnići: Dakle, sve je počelo sa ovom porodicom?

Elizabet Goving: Da. Sa tom porodicom, da. I ja ih posećujem svaki put kada sam na Kosovu. Samo što sam... odatle sam došla danas (smeje se). Zato što sam zapravo...

Eremira Krasnići: Da li je Đejlane takođe deo porodice?

Elizabet Goving: Da, upravo! To je sestra malog dečaka. Došla sam iz... Dakle, Đejlane nije išla u školu... Pre svega, tu su bila braća. Braća nisu išla u školu i njima su bile potrebne cipele. Tako da sam im kupila cipele i to je bilo sve što im je bilo potrebno. Oni su još uvek u školi, sedam godina kasnije, dečaci su otišli... zapravo, još uvek su u školi. Baš sam sa njima pričala danas popodne. Mislila sam da je to sve što im treba, kao: „U redu, cipele. Možemo da nabavimo cipele za onoliko dece koliko je potrebno”. I onda je Đejlane rekla da ne ide u školu. Tada je imala devet godina i rekla sam joj: „Pa, kupiću ti cipele” (smeje se). Znam rešenje za ovo, pomislila sam. Ona je rekla: „Ne, prekasno je. Škola me neće primiti”.

Ja nisam mogla da verujem da je to tačno. Mislila sam da samo nalazi izgovor. Otišla sam do škole i rekla: „Postoji jedan nesporazum, jer postoji devetogodišnja devojčica, koja je želela da ide u školu, misli da je kasno da sada krene”. I iz škole su mi rekli: „Ne, ne, prekasno je... ona je zakasnila, sada ne može da dođe”. Onda sam otišla u Ministarstvo i rekla: „Imate direktora koji ne razume neke stvari, kaže kako devojčica ne može da ide u školu”. I onda su mi u Ministarstvu rekli: „Da, da, u pravu je.” „Previše je teško naučiti ih”, rekli su.

I tada sam rekla Đejlani: „Okej, ja ću te učiti”. Onda je ona rekla: „Pa, da li bi mogli i neki moji drugari da dođu?” Tako smo počeli da radimo sa njima. I onda smo imali Đejlane...

Eremira Krasnići: Da li ste radili na albanskom sa tom zajednicom?

Elizabet Goving: Da, da, da, na albanskom. I onda smo je upisali u školu, sve smo ih upisali u školu... Imali smo šezdeset i dvoje dece u školi u 2011. I onda smo shvatili da treba i da ih zadržimo u školi, što je bila druga stvar. Tako smo počeli sa raznim projektima, uključujući rad sa majkama da im ponudimo... socijalna preduzeća, tako da su majke mogle da zarade malo novca, a deca onda ne bi morala da prose ili da sakupljaju đubre. To još uvek radimo.

I onda, ova porodica još nije imala kuću, ili, da, živeli su u samo jednoj sobi i bilo je užasno. Jednog dana je najmlađi dečak došao na naše aktivnosti i imao je ogrebotnu {dodiruje svoj obraz} na obrazu. I pitala sam: „Šta se desilo?” I on je rekao: „Pacovi su me ujeli tokom noći”. Ja sam bila, okej, to... to nije dobro, znate, uradili smo sve dobre stvari. Vakcinisali smo decu, zaposlili majke u socijalnom preduzeću, deca su u školi, svi imaju cipele. Ali, ako oni žive u sobi sa pacovima, koji noću grizu decu, onda, zapravo, nisam postigla ništa. I skoro je licemerno reći: „Vidi kako sam odličan posao uradila”, dok porodica živi u takvim uslovima.

Osećala sam se rastrzano, zato što sam želela da pomognem toj porodici, ali sam do tada znala da postoje mnoge, mnoge druge porodice. Oni su bili jedna od najsiromašnijih porodica, zbog te male sobe u kojoj su svi živeli, koja je bila prenatrpana. Zbog toga je i došlo do toga da mali dečak prospe ključalu vodu po sebi, upravo zbog tako malog prostora. Ali i dalje sam mislila da The Ideas

Partnership nije mogao da ode i sagradi kuću za samo jednu porodicu. To ne bi bilo fer i ne bismo mogli da opravdamo novac. Ali onda je moja prijateljica Nikola došla u posetu. Pošla je sa mnom da vidi ovu porodicu, vratila se i rekla: „Oni ne mogu da ostanu tamo, to je nečuvano. Kako bi bilo da ja sakupim novac, vi možete da mi pomognete, ali to ne bi bilo preko The Ideas Partnership. To ne biste bili vi”.

To je bilo jako bitno jer je ona puno razmišljala o tome, koristila svoje prijatelje, i njene kontakte na Fejsbuku i sakupila dovoljno novca da im kupi komad zemlje. I onda su Mercy Corps sagradili... Rekli su da će sagraditi kuću, ako mi kupimo zemljište, oni će sagraditi kuću. Tako da smo sve to uradili i pre oko otprilike tri godine, sigurno je bilo pre tačno tri godine, oni su se preselili u svoju novu kuću. Oni su bili najsrećnija i najzadovoljnija porodica na Kosovu Polju.

I onda, tri meseca kasnije, dakle u februaru, otac je imao srčani udar i umro je. Ostavio je šestoro dece, koja su u to vreme imala od tri do trinaest godina, Đejlane je imala trinaest godina. Znači, od najsrećnije i najzadovoljnije porodice, mislili smo da ih je krenulo. Sredili smo neke stvari, sada su mogli da se staraju o sebi, i iznenada su postali jako, jako ranjiva i osetljiva porodica. Heteme je još uvek morala da brine o najmlađima, tako da čak nije mogla ni da sakuplja otpad. Najstariji sin... na dan kada je njihov otac umro, rekao mi je: „Pa, sada moram da napustim školu. Moram da uzmem ručna kolica i da idem da sakupljam otpad”. Ja sam mu rekla: „Ne, tvoj tata to nije želeo, tvoj tata je želeo da ti budeš u školi”.

Pokušali smo da ih podržavamo na razne načine, napravili smo projekat u okviru The Ideas Partnership, koji se nazvan po Agronu Krasnićiju, po ocu. I to je fond za udovicu, dakle za njegovu porodicu, ali i za porodice drugih udovica. Ja nisam shvatala koliko porodica postaje ranjiva kada otac umre. Pogotovo ako još uvek imaju malu decu, onda majka ne može da ide da radi, iako je posao lak. I, naravno, tada nisu imali nikakvu ušteđevinu niti hranu u kuhinji, znate. Nisu imali ništa, od tog dana nisu imali ništa.

I nikada nisam razmišljala šta to stvarno znači i da će najstariji sin morati da napusti školu da bi radio. Ukoliko neko ne bi pomogao porodici. Tako da, mi smo u suštini imali, znate, počeli smo da imamo... počeli smo tako što smo pokušali da podržimo malog trogodišnjaka, dečaka sa opekotinama, a onda smo otkrili probleme oko školovanja. Počeli smo da im dajemo odeću i cipele kako bi deca mogla da idu u školu, onda smo se bavili time da deci bude dozvoljeno da idu u školu. Onda smo osnovali socijalno preduzeće kako bi njihove majke mogle da zarade novac za školovanje. I sada radimo puno stvari tamo, tražimo načine na koje možemo da nateramo zajednicu da se sama pokrene u želji za promenom.

Imamo viziju da... da imamo tri nivoa, da pomažemo ljudima kojima je to potrebno, to bi bilo davanje kreme za Ramadanove opekotine, i pomaganje ljudima kako bi oni pomogli sebi. To je, naravno, ono što svaka dobrotvorna organizacija radi, tu je takođe i obrazovanje kao i socijalno preduzeće. Ali onda imamo taj treći nivo, koji je prilično neuobičajen za ono što mi radimo, i to nije samo pružanje pomoći kad je potrebna. Pomaganje ljudima u nevolji kako bi pomogli sebi, ali i pomaganje ljudima kako bi oni pružili pomoć drugima, kojima je takođe potrebna. To je... znate, koliko god siromašni bili, možete biti oni koji će sami, ili možete da podelite to što imate ili možete... Tako, na primer, imamo stipendije za odrasle, na kojoj je Agron bio pre nego što je iznenada umro, tako da bi ljudi kao Agron, koji su u svojim tridesetim, mogli da se vrate u školu večernju školu. Znači, mogli bi da steknu srednjoškolsku diplomu. I mi pokrивamo troškove toga, to iznosi 150 evra po polugodištu, što nije neki veliki trošak. Ali, opet, to je i više od onog što jedan sakupljač otpada može da priušti i...

Eremira Krasnići: On je umro tako mlad, da li je to prosečan životni vek...

Elizabet Goving: Pa, jeste. Prosečan životni vek je veoma je kratak... ne mogu sada da se setim podataka, ali mislim da je prosečan životni vek sedam godina manji za Rome, Aškalije i Egipćane u poređenju sa prosekom na Kosovu. Mislim, u njegovom slučaju je bilo specifično, neka vrsta srčanog udara, koje se zove miksom srca. To je specifično stanje srca. I nije povezano sa time što je on bio sakupljač otpada ili što je bio siromašan, ali, naravno, sve te stvari su povezane. I mnogo se puši, vazduh je lošeg kvaliteta jer ljudi žive u toj maloj sobi sa drvenom peći ili peći na lignit.

Naravno, ljudi donose loše odluke zato što često nisu dovoljno obrazovani, troše novac na nešto što nije važno za njihovo zdravlje. Dakle, dete bi imalo temperaturu i oni bi otrčali u privatnu bolnicu, dok su mogli samo da daju neku tečnost detetu preko noći, i znate, odmorilo bi se i ujutru bi bilo bolje. Ali, dete bi moglo da ima nešto nalik epileptičnom napadu i oni ne bi otišli kod lekara.

Oni ne donose dobre odluke koje se tiču novca ili zdravlja. I često postoji... oni ne znaju posledice onoga što rade. U ishrani, na primer, vrlo malo se zna o tome koliko je bitno, znate, ako imate mali budžet, da li ga potrošiti na voće ili na pasulj, ili ga potrošiti na sladoled za decu, ili slatkiše za decu ili... I često, porodice žele da počaste svoju decu, naravno, svi žele da im ugode. Tako oni, budžet odlazi na glupi čips za decu ili... umesto da kupe hranu koja ima neku nutritivnu vrednost.

Ili lekari, kao što znamo, kosovski zdravstveni sistem je verovatno najkritičnija tačka Kosova... i lekari često prepisuju stvari koje su preskupe. Možda čak i nepotrebne. Tako prepisuju nešto kao Floradix, znate taj sirup {objašnjava rukama} koji sadrži vitamine u sebi. Bočica Floradixa košta jedanaest evra. A imali biste isti efekat ako biste kupili malo pomorandži, spanaća i malo pasulja. Tako bi ljudi dolazili kod nas sa receptom i rekli bi: „Doktor kaže da moram ovo da uzimam... Ja nemam jedanaest evra, možete li vi da platite?“ I kada bih videla to, rekla bih: „Ne, samo idite i kupite pasulj. To će biti podjednako dobro za vaše zdravlje“.

Ali, oni nemaju dovoljno znanja da donesu odluku zato što nisu, nemaju, nisu bili školovani o vitaminima ili o tome šta je Floradix. Ne mogu čak ni da pročitaju sa kutije i vide šta je to. Jedino što znaju je da je lekar rekao da treba to da kupim i da će mi od toga biti bolje. Trenutno se puno bavimo zdravstvenim radom, takođe. Imamo jednog zdravstvenog savetnika u zajednici. Imamo i jednu babicu koja dolazi i radi sa oko 40 žena svake nedelje, zato što želimo da osiguramo da se bebe rode kod kuće. Smrtnost dece je zaista nečuveno velika. Na samom Kosovu, od hiljadu rođenih beba, njih dvanaest umre pre prvog rođendana, što je veoma veliki broj. Ali u romskim i aškalijskim zajednicama, 41 beba umre od hiljadu.

To je skandal oko kog se trudimo da nešto uradimo, da se potrudimo da se bebe rode u bolnici. Da su vakcinisane, da majke znaju kako da brinu o njima, da znaju stvari o pušenju i dojenju i kako da imaju zdravu...

Eremira Krasnići: Da li ste našli način na koji možete da ih podržite preko The Ideas Partnership? Šta je...

Elizabet Goving: Babica je... dakle, ona bi dolazila i imala sesije, kao savetovanja, sa ženama. Naš zdravstveni savetnik posećuje kod kuće svakoga ko ima bebu, nosi im neku ćebad i odeću za bebe i... Takođe proverava papirologiju da vidi šta su rekli iz bolnice, kada su kontrole, da li su se vakcinisali. Znate, podseća mamu šta, kada treba da ide. Zato što, ako ne znate da čitate, i samo što ste se porodili i napustili bolnicu, ne možete uvek da zapamtite sve informacije.

Eremira Krasnići: Šta rade deca kako bi pomogla ostalima?

Elizabet Goving: Pa, imamo dečji savet, to je grupa dece, po jedno iz svake starosne grupe, koja dolaze na naše časove. Sastaju se svakog meseca i imaju mali budžet, 50 evra mesečno. I moraju da odluče na šta će to potrošiti tako da to pomogne drugim ljudima. Dakle, ne u njihovu ličnu korist. I da, nisam završila o stipendijama, dakle primaoci stipendije, plaćamo im da idu u večernju školu ili na fakultet. Zauzvrat, oni moraju svake nedelje da urade nešto za zajednicu. Tako da puno njih volontira na našim aktivnostima subotom, na koje dolaze deca kojima je potrebna pomoć u učenju.

Ali neki od njih pomažu oko distribucije odeće, neki pomažu oko prevoza, jedan pomaže tako što posećuje trudne žene. Tako da bilo šta što ih interesuje, neko je vodio fudbalski klub. Mislim, mogu da rade ono što ih zanima, ali mi se trudimo da podstaknemo taj osećaj za angažovanje i pojačamo osećaj zajedništva. Trenutno se širimo, Kosovo Polje je naš najveći projekat, i bio je naš prvi projekat, ali sada smo u šest opština. Dakle, radimo u Lipljanu i u Janjevu. Radimo u Đakovici, gde radimo sa slepom decom, tako da je to poseban projekat zajedno sa Društvom slepih. Radimo u Istoku i mi... naša kancelarija je u Prištini, tako da smo aktivni na...

[\[1\]](#) *International Civilian Office (Međunarodna civilna kancelarija), kancelarija Evropske unije na Kosovu bila je Specijalni predstavnik Evropske unije na Kosovu, koja je sprovodila Ahtisarijev plan nakon što je Kosovo proglasilo nezavisnost 2008. Kancelarija se zatvorila 2012.*

Sledeći deo je snimljen 23. februara 2018.

Treći deo

Eremira Krasnići: I šta se posle dogodilo?

Elizabet Goving: Upisali smo Đejlane u školu? Da, da. Da, doživeli smo to neverovatno iskustvo, to je bio jedan od najponosnijih trenutaka u mom životu, bilo je hodanje tim... Bila sam na čelu kolone od šezdeset i dvoje dece, i idući ka školi, krenuli smo iz centra mahale u Kosovu Polju. I, znate, dok smo prolazili kroz sve te ljude iz njihove zajednice, svi su govorili: „Gde idete? Svaka čast!” I, znate, zaista je bilo kao povorka i uspeh, deca su bila jako ponosna, tako da je to bio zaista sjajan dan.

I osetila sam da smo postigli ono što smo postavili kao cilj. I rekla sam da ću tome posvetiti šest meseci i bilo je skoro tačno šest meseci, mislim, za dlaku nije bilo postignuto u okviru tog vremena. Ali, uspeli smo. Ali, onda su mi razni ljudi govorili da ne možemo tu da se zaustavimo zato što, kada bismo to uradili, verovatno bi sve što smo postigli bilo, znate, izgubljeno, jer škola očigledno nije želela tu decu tamo, inače bi, u suprotnom, olakšali proces na početku.

Sva deca su bila, mislim, neka su zaostajala dve godine, neka od njih su zaostajala pet godina, tako da je pred njima bilo prava bitka. Trebalo je da budu četrnaestogodišnjaci u prvom razredu, na primer. To nije laka stvar za učitelje, nije laka stvar ni za njih, tako...

Eremira Krasnići: I kako je to sređeno?

Elizabet Goving: Pa, mislite od strane škole?

Eremira Krasnići : Pa, u školi i kako ste Vi pomogli u tome?

Elizabet Goving: Pa, škola, zapravo, nastavnici su možda sa razlogom bili nezadovoljni zbog toga što u razredu imaju ovu decu. Mislim da su ta deca bila očigledno drugačija, bila su siromašna, takođe nisu imali nikakvo prethodno znanje. I, znate, postoje nastavnici čija su odeljenja bila puna, već su imali trideset i osmoro dece, i onda su ih pitali da prime još troje ili šta god.

Ali, bilo je užasno, deca su bila u, u hodniku škole zajedno sa drugom decom, koja su, znate, počinjala sa školom. I direktor je pozvao nastavnike kako bi izabrali decu. Tako da, naravno, neka deca su ostala poslednja, znate, tako da je jedno iskustvo, koje je trebalo da bude pozitivno za decu, pretvoreno u nešto užasno.

I prve nedelje, mislim da smo imali jedanaestoro dece koju su poslali kući iz škole pod raznim izgovorima, na primer: „Oh, ti si prevelik za stolice, ili ti si premali, ili vrati se kada se nova zgrada sagradi”. Dvoje dece, brata i sestru, su prozvali ispred razeda i učitelj je rekao da imaju šugu ili vaške, ne sećam se šta tačno. Posle smo ih odveli kod lekara, ali su odbili da se vrate u školu jer su bili osramoćeni. Tako da su se nastavnici zaista trudili da na razne načine izbace ovu decu, što je...

Eremira Krasnići: Da ih obeshrabre da učestvuju?

Elizabet Goving: Da, ali mislim da jedna od stvari koje smo uradili i koja je, nadam se, pomogla nastavnicima, i sigurno pomogla deci, jeste ideja jednog od naših volontera, da započnemo aktivnosti subotom, kako bi deca mogla da se okupe, da vide jedni druge i da postoji neka vrsta solidarnosti među njima. Mogli su da imaju i dodatne časove jer su još uvek zaostajali. Tako da smo započeli sa tim i još uvek to radimo sedam godina kasnije, i imamo oko osamdesetoro ili devedesetoro dece, koja još uvek dolaze svake subote. Dakle, ne samo prvobitna deca, imamo i neku decu koja su bila u školi, dakle prijavila su se pravovremeno, ali koja su htela, htela da budu sa svojim prijateljima, tako da je to jako lepo.

I još uvek imamo neku decu koja dolaze, koja nisu u školi iz nekog razloga i to je zapravo jedino obrazovanje koje stižu, ti dolasci subotom. Tako da je dobro, stvarno su dobre aktivnosti i vode ih volonteri, i skoro svi volonteri su iz zajednice, uključujući i grupu koju zovemo „mali nastavnici”, koji su tinejdžeri iz zajednice, i koji su imali obuke svake nedelje iz kritičkog razmišljanja i malo pedagogije. Svakog meseca putuju na ekskurziju, tako da imaju neku korist. Ali u zamenu, podučavaju decu iz svojih zajednica svake subote, što je jako bitan uzor, znate.

To je jedan od načina na koji je naša organizacija porasla od tada, pa zapravo sazrela, pošto je to početak. Zato što u 2011. bilo je, znate, luda Engleskinja volontera, uglavnom sa stranim volonterima, i uglavnom smo bili okolo, pomagali smo deci da se vrate u naše kuće. Sada su to ljudi iz zajednice koji pomažu zajednici, što je održivije i zdravije.

Eremira Krasnići: Spomenuli ste ekskurzije, pitam se, da li ljudi iz zajednice imaju prilike da vide druge delove Kosova?

Elizabet Goving: Pa, upravo zbog toga organizujemo te, te eskurzije zato što puno dece zna, puno dece nikada nije bilo u Prištini. Neka deca poznaju Prištinu dobro zato što su oni ti koji sakupljaju otpad, znate, idu po kontejnerima, da. Tako da je zapravo znaju bolje nego ja, znaju sve sporedne ulice, i znaju.

Tako da oni imaju drugačiju mapu Prištine od one koju ja imam. Ali, neka deca nikada nisu bila i, znate, čak i kada dođu u Prištinu, neće otići u pozorište ili umetničke galerije i u bioskop. Mi smo ih

vodili na ta mesta i vodili smo ih po Kosovu, u Prizren, i pokušavam da se setim gde još, Novo Brdo, da, mesta kulturnog nasleđa, i u Grmiju, gde mogu da se zabave.

Takođe imamo govornike, koji dolaze i pričaju deci, zato što je ideja da im proširimo vidike veoma važna. Tako da, mislim da je to nešto što smo mi, nešto u čemu smo napredovali, od tog, od početka. Ali još jedna važna stvar, koju smo shvatili dok su se deca upisivala u školu, jeste da ukoliko porodice nisu finansijski obezbeđene, onda će tokom zime, kada deca, kada je najteže i kada su ljudi bolesni, i kada im je potreban ogrev, tada će deca napustiti školu. Tako da smo morali da finansijski pomognemo porodicama.

I tako smo oformili žensko preduzeće koje bi zapošljavalo majke one dece koja su se prijavila, pod uslovom da njihova deca idu u školu, one, one će biti zaposlene na ovom projektu. I onda bi profit od prodaje od onoga što bi napravile išao direktno njima, tako da mi nismo uzimali nikakav profit, čak ni da platimo našeg koordinatora. Imali smo projektna sredstva za to.

I počeli smo sa pravljenjem sapuna i torbi. Sada smo se proširili na izradu čestitki sa prelepim filigranom, srebrnim filigranom u saradnji sa udruženjem iz Prizrena, koje pravi srebrni filigran. I onda smo, žene su šile ovo deliće nakita u čestitke tako da je to čestitka, ali ujedno i poklon. Zato što onda možete da nosite nakit kao ovaj komad nakita {pokazuje svoj nakit}. I da, mislim da drugi proizvodi koje pravimo, treba da počnemo da pravimo sveće takođe, tako da imamo neki izbor.

I imamo žene u Kosovu Polju, koje rade na ovome, i imamo žene u, imali smo žene u Istoku, zapravo se taj deo projekta zatvorio krajem prošle godine. Imamo žene u Janjevu, koje rade na projektu. Tako da mislim da smo na vrhuncu imali trideset... i više od trideset žena, sada je taj broj malo manji. Ali to je jedan važan model, znate, nije samo, imali smo taj model sa kojim nismo počeli, ali sada smo odlučili na čemu radimo, što je pomaganje ljudima, mi pomažemo ljudima kojima je pomoć potrebna kako bi oni pomogli sebi. Ali, takođe pomažemo onima kojima je to potrebno kako bi pomogli onima kojima takođe treba pomoć.

Dakle, projekat u kome smo pravili sapune i torbe je zapravo projekat u kome ljudi pomažu sami sebi, i onda „mali nastavnici”, o kojima sam pričala, zapravo je pomaganje ljudima kojima je to potrebno kako bi pomogli drugima. I mislim da je zaista magična formula ako uspete to da uradite. I, i ne mislim da mnoge nevladine organizacije razmišljaju o tom trećem nivou, tako da mislim da je to nešto na šta smo mi, mislim da smo poprilično ponosni što smo to objedinili u našem radu.

Eremira Krasnići: Kakva je Vaša, kakav je Vaš odnos sa svim članovima zajednice sada kada ste otišli, koji je Vaš lični...

Elizabet Goving: Pa, porodica, Đejlanina porodica, prva porodica koju sam upoznala, još uvek... ne mogu da se setim da li sam to pre rekla... Odlučili smo da im sagradimo kuću koja... Pričali smo o kući, zar ne? ... Ubrzo nakon što su se preselili u novu kuću, otac je umro, da. Tako iznenada da je porodica postala ranjiva i, i puno ljudi je pogodila ova priča, i to je priča koju opisujem u svojoj knjizi. Neki ljudi su pročitali knjigu i upoznali porodicu na taj način, tako da je puno ljudi htelo da da novac porodici.

Nismo želeli da im direktno damo novac, kao poklon porodici, čak i kada su bili najugroženiji, hteli smo da bude uslovljeno na neki način, i taj uslov je bio da deca idu u školu. Zato što, kada im je otac umro, najstariji dečak mi je tog dana rekao, rekao je: „Moram da uzmem tatina kolica i napustim školu”.

I kao, znate, to nije ono što je tvoj otac želeo i nećemo dopustiti da se to dogodi. Ali, prava bitka je usledila nekoliko meseci nakon što im je otac umro, naravno, deca su bila veoma, znate, uznemirena i bilo je, njihova majka je bila veoma uznemirena i poprilično slaba. Tako da je porodici zaista bila potrebna podrška i rekli smo: „Vidi, sada je tvoj posao da ideš u školu i ako ideš u školu, u Engleskoj postoje ljudi koji žele da pomognu tvojoj porodici”. Tako da smo osnovali neku vrstu sponzorstva tako da su oni, za svako dete koje ide u školu, njihova majka bi dobijala novac svake nedelje, i dete bi dobijalo džeparac takođe, tako da je to bilo neka vrsta motivacije.

I to je bila prava bitka prvih šest meseci, znate, jedno dete tada nije išlo u školu četiri meseca, samo je odustalo, nastavljalo je da beži iz škole čak i kada bi ga majka vodila, ona bi otišla, a on bi pobegeo tokom odmora ili šta već. Ali oni su, izuzev Đejlane koja sada nosi hidžab i ne može da ide u školu, ali svi ostali su u školi. I tako, svaki put kada sam na Kosovu, idem, što je možda dva puta mesečno, ja, idem i posećujem ih. Imam jako blisku vezu i u kontaktu sam sa njima preko Skajpa ili telefona, znate, možda na nekoliko dana čak i kada sam van Kosova.

To mi omogućuje da budem povezana i mislim da se moja uloga malo promenila zato što je ovo nešto o čemu sam puno razmišljala tokom mog odmora, tako da su se moje priče možda promenile (smeje se). Ali mislim da je važan deo moje uloge spajanje Ujedinjenog Kraljevstva i Kosova. Ima toliko ljudi u Britaniji kojima je stalo o, kojima je stalo i kojima može biti stalo ako možete da im ispričate priču, onda bi im sigurno stalo. Neki od njih su pročitali moju knjigu, neki od njih su bili volonteri sa nama, neki od nas su došli na Kosovo sa drugim organizacijama, ali su želeli da pomognu i vide The Ideas Partnership kao način da se to uradi.

Tako da imamo puno ljudi koji žele da daju, možda novac ili žele da daju... Mislim, ovaj veliki kofer koji sam donela sa sobom danas, to je razlog zbog kog sam kasnila, pun je cipela koje su donirali ljudi iz Engleske. Zato što su, znate, rekli: „Moja deca su prerasla ove cipele, želim da ih dam deci koja će ih nositi u školu”. I mislim, ono u čemu je The Ideas Partnership zaista dobar, jeste stvaranje direktne povezanosti, tako će žena koja je dala cipele svog deteta dobiti fotografiju deteta koje ih sada nosi na Kosovu Polju, i poslaćemo je i reći ovo je *filan* [nepoznata osoba], i znate, on je u školi i njegova mama vam se zahvaljuje, i i onda nešto malo znaš,, tako da se zaista osećaju povezano.

I onda kada ih odnesemo do *filan*-a, reći ćemo: „Ovo je stiglo od jedne gospođe iz Engleske i njen sin ih je nosio, i sada ona želi da ih ti nosiš”. I tako, mislim da je stvaranje, spajanje sveta, da...

Eremira Krasnići: Lična povezanost...

Elizabet Goving: Upravo. I šta je bilo vaše pitanje, ne, ja sam, to je...

Eremira Krasnići: Više je bilo vezano za to kakav je vaš odnos sada.

Elizabet Goving: Pa, mislim da jedna od važnih stvari koje mogu da uradim sada, jeste da budem neko ko povezuje i tako uvek, kada sam u Engleskoj, što je jednom mesečno, uvek se vratim sa velikim koferom. Obično sa dva jer mi British Airways daje besplatne kofere. I donosim odeću za bebe, posebno odeću za bebe i čebad i dečije cipele i bilo šta drugo. I onda subotom idem do porodica u Kosovu Polju i dajem novorođenim bebama ili ljudima, udovicama, porodicama koje prolaze kroz težak period, slikam ih i šaljem te fotografije sa malim opisom.

Eto, to je deo kojem ja mogu da doprinesem, sada imamo zaposlene, imamo samo lokalne ljude. Imamo dvadeset i sedmoro zaposlenih sada, ne sa punim radnim vremenom, većina njih radi po

nekoliko sati. Ali, opet, imati dvadeset i sedmoro zaposlenih, i polovina njih je iz romske, aškalijske ili egipatske zajednice, tako da...

Eremira Krasnići: Da li uključujete čitavu zajednicu kroz ovaj rad?

Elizabet Goving: Na Kosovu Polju smo, mislim, uključili svaku porodicu na ovaj ili na onaj način, znate. Sada imamo i vrtić koji ima osamdesetoro dece i radi već tri godine, tako da, ako razmislite, to je koliko generacija dece.

Upisali smo svu tu decu u školu svake godine, znate, ne samo u 2011. Dajemo im odeću, znate, nudimo stipendije odraslima koji žele da se vrate u srednju školu, tako što idu na večernje časove kako bi došli diplomu. Tako da smo na različite načine uključili razne ljude. I veliki program za trudnice, takođe, za bezbednu trudnoću. Imamo oko 40 žena u Kosovu Polju i oko 40 žena u Janjevu, koje svake nedelje idu do naše babice i uzimaju vitamine, i mi plaćamo prevoz do bolnice, kako bi rodile bebu u bezbednim uslovima.

I uzimamo ćebad, koja su isplele žene u Engleskoj, znate, i mi, da, tako da bih rekla da sam još uvek poprilično bliska sa zajednicom, da, eto, da odgovorim na vaše pitanje. Mi smo čak i više nego u jednoj opštini, dakle u Kosovu Polju, u Janjevu i Lipljanu, Obiliću, Đakovici, u Gračanici i bili smo u Istoku do kraja prošle godine. I mislim da je bila još jedna, možda, pa, u Prištini je naša kancelarija tako da možda mislim na to...

Eremira Krasnići: Kako ste se proširili, kao... zato što ste počeli u Kosovu Polju?

Elizabet Goving: Da, i Kosovo Polje je još uvek naš najveći projekat, kao, znate, tamo imamo sve, u Kosovu Polju. U drugim mestima imamo, u Janjevu imamo vrtić, ali to je samo tri puta nedeljno, dok u Kosovu Polju je to svakog dana. U Janjevu takođe imamo socijalno preduzeće i imamo nekoliko časova, ali ne toliko kao naše aktivnosti subotom. Tako da imamo časove likovnog, časove engleskog, imamo časove albanskog samo određenim danima u nedelji.

U Obiliću imamo predavanja za stariju decu tri puta nedeljno. Nemamo socijalno preduzeće, nemamo ni zdravstveni rad u Obiliću. U Đakovici posebno radimo sa slepom decom i to ne samo iz te zajednice, nego iz svake zajednice, radimo sa Društvom slepih. Tako da je to veoma drugačiji projekat. Nema prenatalnih stavri. Nema socijalnih preduzeća. Samo radimo na tome da uključimo decu u školu.

Tako da, pretpostavljam... idealno, rekla bih da imamo organizaciju sa velikim brojem volontera. Ima ih oko sto i više. Sto dvadeset, mislim. Volontera. Imamo centar. Nekoliko centara. Imamo centar u Janjevu, centar u Kosovu Polju. I još nekoliko centara na drugim mestima. I, ako nam neko ukaže na potrebu, možemo da premestimo te stvari i, i odgovorimo na te potrebe, znate, možemo da rešimo problem. Znate, jednog dana mi je neko rekao, neko iz opštine Kosovo Polje: „Zaista nam trebaju časovi nemačkog”.

Ima toliko ljudi koji su se vratili iz Nemačke ili čija su deca odrasla u Nemačkoj ili ljudi koji žele da se presele u Nemačku ili da se vere za nekoga iz te zajednice, koji živi u Nemačkoj, i ja sam poslala imejl svim našim volonterima i imali smo jednog u roku od manje od nedelju dana, i mogli smo da počnemo sa časovima nemačkog. I, znate, nijedna nevladina organizacija ne bi mogla tako da radi jer obično bi morali da se prijave za sredstva i trebalo bi im šest meseci pre nego što bi to odobrili i do tad bi možda interesovanje zamrlo. Tako da smo mi u mogućnosti da brzo odgovaramo na zahteve.

Eremira Krasnići: Okej. Pitala sam se, mislim, osim ako nemate još nešto da dodate o The Ideas Partnership, želala sam da Vas pitam o knjizi, da li nalazite inspiraciju iz posla koji tamo radite? Da li je to kreativna publicistika ili je to čista fikcija ili, možete li nam reći nešto o tome?

Elizabet Goving: Dakle, zove se „Putovanja u krvi i medu. Postati pčelar na Kosovu“ (Travels in Blood and Honey. Becoming a Beekeeper in Kosovo). Dakle, u suštini govori o tome, od kada sam prvi put stigla na Kosovo 2006, do 2008, kada smo napustili Kosovo, u poslednjem poglavlju mi odlazimo sa Kosova. Kad smo razmišljali o tome, znate, Rob je imao posao u Engleskoj i mislili smo da se naše vreme na Kosovu završava. Nismo znali (smeje se) da je to u stvari bio samo početak. Ali... to je, to je, po mom mišljenju, radi se o drugačijem osećaju, jer se radi o tome kako se postaje pčelar, ali takođe i o učenju, ne samo o pčelarstvu. O učenju o kosovskoj istoriji i tradiciji, o hrani. Znaš, u knjizi ima recepata šta možeš da napraviš sa medom.

To je vrlo slatka, vrlo lirski knjiga. Mislim da je to nekako, više se radi o pejzažu, prirodi, selu, i to je neka vrsta ljubavne priče o meni, znaš, zaljublivanje u Kosovo. I, i, tako da ja, znate, volim tu knjigu zato što je, ona zapravo pokazuje, to putovanje. Ali, sećam se da je bila jedna kritika u kojoj je pisalo da se o Kosovu ne govori kritički, i pretpostavljam da je to tačno, mislim, nisam želela da budem kritična, ali, ali možda i nisam imala, znate, nisam duboko, nisam upoznala zajednicu u Kosovu Polju, tako da mogu da vidim neke probleme i frustracije. Dakle, da, to je ljubavna priča, kada ste zaljubljeni u nekoga, niste kritični (smeje se).

I onda, druga knjiga koju sam napisala, pa, počela sam da je pišem pre nego što je prva izdata i koja je o Edit Durham, Britanki koja je došla na Kosovo pre sto godina, i, to je druga vrsta knjige, znate, to je delom biografija. Zove se: *Edith and I: On a Trail of an Edwardian Traveler in Kosovo* (Edit i ja: Na tragu edvardovskog putnika na Kosovu). Tako da je to delom Editina priča, a delom moja priča u kojoj saznajem o njoj i pratim njene korake. Počinje tako što sam čula za nju dok smo živeli ovde, ali onda govori o tome kako se vraćam u Englesku i kako sam zarobljena u tom malom stanu u Londonu, osećajući se frustrirano što je moj život na Kosovu, koji je bio ispunjen i srećan, bio, znate, sada sam bila... bila sam odvojena od toga. I onda sećanje da je postojala ta druga Britanka koja je pre sto godina otišla na Kosovo, imala divno iskustvo i onda morala da se vrati u ovaj dosadni London i da je bila veoma frustrirana zbog toga.

I zato sam, zapravo, krenula da istražujem o njoj, bilo je to iz neke nostalgije, da, dok sam bila u Engleskoj i razmišljala o Kosovu, ali usred pisanja, Rob je opet ovde dobio posao tako da drugi deo knjige govori o mojim putovanjima na Kosovo, gde sam koristila Editina putovanja kao vodič, tako da je to delom vodič, delom biografija i delom autobiografija. I treća knjiga je priča o ženi sakupljača otpada i neverovatnom prijateljstvu na Kosovu, koja govori o Heteme i Đejlane, o upoznavanju sa tom porodicom i šta me je privuklo njima. Tako da je to verovatno knjiga u koju sam unela najveći deo sebe, znate, to je zaista priča, možda čak i priča do koje mi je najviše stalo zato što je zaista obeležila, barem do sada, ko, ko sam ja.

I, ali je, više je kritična o Kosovu, nije ljubavna priča, zato što, znate, naravno ona govori o svim nedaćama ovde i o načinima na koji su neke zajednice ovde prevarene i... Ali nadam se da je ovo jedna pozitivna priča zato što ima, ima srećan kraj, i onda moja skorašnja knjiga koja je izašla prošle godine je *The Silver Thread (Srebrni konac)*, koja je o srebrnom filigranu, a podnaslov je *A Journey Through Balkan Craftsmanship (Putovanje kroz balkansko zanatstvo)*. Tako da je to knjiga o Balkanu, ne samo o Kosovu, iako je većinom o Kosovu. Ali ima nekoliko poglavlja u Albaniji i jedno u Istanbulu. I ona govori o ovom srebrnom filigranu i počinje, zapravo, njena radnja počinje čak pre radnje moje prve knjige.

Prvi kontakt koji sam imala sa Kosovom bio je kada je Rob, kada smo još uvek živeli u Londonu, on je dobio posao u OEBS-u, dve nedelje kao posmatrač na izborima tokom prvih izbora ovde. Tako je u 2001. otišao na dve nedelje i bio u Prizrenu, i bio je, znate, u zgradi u kojoj su se održavali izbori, i iz Prizrena mi je doneo srebrni filigran, jednu jednostavnu ogrlicu. I, priča otprilike započinje time i onda opisuje kako sam ja došla tu predivnu, zapletenu, neverovatnu ogrlicu i kako sam želela da otkrijem odakle je došla. I tako se opet vraćam na Kosovo, kada smo došli ovde, otišla sam do rudnika, otišla sam do rudnika u Trepči, odakle dolazi srebro, i onda sam otišla do Novog Brda i tamo videla gde se topi. I zatim sam otišla u Prizren videla kako udruženje pravi filigran. Onda sam posetila neke žene, zapravo u Albaniji, koje sakupljaju filigran i koje su mi ispričale priče o filigranu, njegovoj istoriji i onda sam otišla...

Eremira Krasnići: Koje su priče o ovoj vrsti zanata?

Elizabet Goving: Pa, uglavnom je to način na koji se nosi, to, to je, mislim, postoje neki detalji, tehnički detalji u knjizi o tome kako se pravi i, znate, o tim tehnikama. Ali ono što me više interesuje je ljudski kontekst, dakle razumeti, na primer, to koliko god je žena bila bogata i mogla da nosi zlatan nakit, uvek bi imala jedan komad srebrnog nakita zato što je srebro navodno predstavljalo, imalo je moć da ukloni uroke. I, znate, dakle, srebro je važno, nije to samo zlato siromašnih, važno je samo po sebi. I onda *xhubleta*³, znate, albanska tradicionalna nošnja, i otišla sam do Malesije i Madhe i do Lugua i Bješkeve, gde su sve mlade žene, poslednje mlade iz svih dolina su obučene u *xhubleta*, nošnju koja je verovatno stara oko 3000 godina.

I svi imaju ovaj zanimljiv i zamršen nakit, i postoje različite vrste, tako da tradicionalno, žene bi imale nakit u obliku mašica, koji bi visio kao veliki lanac sa mašicama, i to je bilo zato da bi mogla da pokupi žar, užareni pepeo iz mangala, kako bi time mogla da upali cigaretu svom mužu, tako da je ona, znate, morala da ima mašice. I priča se da je morala da ispruži svoju ruku ovako {ispruža svoju ruku}, jer sačuvaj bože da žar padne na nogu njenog muža, ovako je bolje da padne prvo na njenu ruku.

Dakle, da, učenje, znate, to vam govori puno o mnogo stvari i takođe postoji simbolizam vezan za pčele, koje se zapravo prave od filigrana, jer to predstavlja težak posao i slatkoću koju nevesta donosi u njihovu porodicu. Ima puno trouglova zato što su oni takođe amajlije protiv uroka, i, znate, sve su ovo načini na koje pokušavate da razumete ljude, i onda sam išla da vidim mlade koji se bave filigranstvom u Prištini, koji su, kao par, mlade žene koje su počele sa poslom. I sjajno je otići u njihove prodavnice i videti druge mlade žene, profesionalne žene, koje kupuju filigran tamo. I ovo je, mislim, kao da imamo malo renesanse na Kosovu, ljudi ne kupuju svarovski u blizini, već kupuju iz ovih prodavnica. I to kupuju kao poklon za kolege sa posla ili tako nešto, znate. Dakle, savremene žene to kupuju. Tako da je to zapravo priča o kojoj pišem. I ono što je zanimljivo o ovim knjigama je da sam održala puno javnih govora o njima jer volim da radim...

Eremira Krasnići: Ko je publika? To bih želela da znam.

Elizabet Goving: Da, pa, to je bio zanimljivo. Kada sam počela... počela sam da pišem prvu knjigu o medu i stupila u kontakt sa svim pčelarskim udruženjima u Engleskoj i neka od njih... mislim, to su uglavnom farmeri koje zanima pčelarstvo i sve mogućnosti u pčelarstvu, ali mali broj grupa je zanimalo da čuje o pčelarstvu u drugoj zemlji. I zatim sam kreula da radim... da pričam sa nekim grupama žena, postoji veliko udruženje koje se zove The Women's Institute koje ima... oko 30 hiljada, ne, ne može biti toliko, možda je tri hiljade grupa u Britaniji, ogranaka u Britaniji. Ali, ipak,

³ *Albanska tradicionalna nošnja na severu, ima raznih varijanti, ali je u suštini to suknja u obliku zvona, dužine do listova, i sa dve trake na ramenima u gornjem delu.*

znate, puno je. To su uglavnom starije žene, uglavnom u seoskim oblastima. Često su veoma tradicionalne, imaju reputaciju u Britaniji da se brinu za domaćinstvo i za pravljenje džema i za izradu ručnih radova, iako nisu sve grupe takve. Ali, to je opet bila jedna prilično starija publika koja nije znala ništa o Kosovu tako da ih je zanimalo, znate, da nauče nešto.

Zatim, posebno sa ovom poslednjom knjigom, u Britaniji postoji grupa The Art Society, koja ima šeststo ogranaka po Britaniji. I svaki ogranak ima predavanje jednom mesečno na temu umetnosti, likovne umetnosti. Skoro uvek tragaju za predavačem i imaju jako rigoroznu proceduru za predavače. Tako da sam morala da prođem kroz taj proces, ali sam sada na njihovom spisku i zapravo glavna predavanja koja imam su za umetnička društva, i to su vrlo velike grupe, često ih ima preko sto. Imala sam jedno predavanje u ponedeljak, bilo je 150 ljudi prepodne i još 130 popodne. I mislim da se ovo razlikuje, moraš da platiš malo više da bi bio član te grupe, u poređenju sa drugim grupama pred kojima sam pričala.

Tako da postoje ljudi koji sebe smatraju obrazovanim i prefinjenim, i koje zanima umetnost. Tako da je divno pričati sa svim tim različitim ljudima. Do sada sam održala oko 160 predavanja (smeje se) i ako možete da izračunate, to je više od hiljadu ljudi pred kojima sam pričala. I to me čini veoma ponosnom, mogu da odem i ispričam priču o Kosovu i moju priču...

Eremira Krasnići: Koja su pitanja, na primer kakvu radoznalost knjige bude?

Elizabet Goving: Moje omiljeno, moja omiljena pitanja su kada me pitaju o turizmu ovde. I, znate, ja pomislim: „Oh, nadam se da to znači da će doći”. I jednom sam dobila imejl dok sam bila u Prištini, i u njemu je pisalo: „Draga Elizabeta, šaljem Vam ovo iz hotela Grand. Nikada ne bih bila ovde da niste posetili Wimbledon Women’s Institute prošle godine (smeje se)”. I to me čini veoma ponosnom.

I ljudi često žele da znaju o, zapravo ih rat i politika ne zanimaju toliko. Možda je to jedna stvar koju znaju o Kosovu, ili barem misle da znaju. Ali često pitaju o životnom standardu, znate, zdravstvenom sistemu, znate, o poslovima, struji, znate, o takvim stvarima. I kada ispričam priču o filigranu, ljudi uvek hoće to da kupe. Na primer: „Gde možemo to da kupimo?” Zato što su otkrili koliko je to dragoceno i razumeju koliko je truda uloženo. I stoga je divno imati te čestitke, koje su žene iz našeg projekta napravile, zato što tako ljudi mogu da kupe komad kosovskog filigrana.

Sarađujemo sa dizajnerkom iz Kornvala, koji je zapravo napravio ove minđuše {dodiruje svoju minđušu}, tako da je filigran na ovim minđušama napravio ovdašnji filigran. Onda ona to kombinuje sa drugim perlama i kristalima i biserima i čime već, za izradu ogrlica i minđuša i... Tako da se to jako dobro prodaje, i ona daje deo zarade – pa, daje svu zaradu za The Ideas Partnership. Tako da je to takođe, svi dobijaju, da.

Eremira Krasnići: Mislim da ovde možemo da završimo, ali da li možda imate nešto da dodate? Mislite da možete da nam kažete još nešto...

Elizabet Goving: Mislim, uvek postoji još nešto (smeje se), ali ne, mislim da smo završili.

Eremira Krasnići: Okej, hvala Vam. Hvala puno!

^[1] Albanska tradicionalna nošnja na severu, ima raznih varijanti, ali je u suštini to suknja u obliku zvona, dužine do listova, i sa dve trake na ramenima u gornjem delu.